

**AUTIZM SINDROMLI BOLALARNING IJTIMOIIY HAYOTDAGI
O'RNI**

Shukurova Fotima

*“University of Management and Future
Technologies” universiteti 555-23 guruh talabasi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada autizm sindromli bolalarning psixologik jihatdan taraqqiy etishi hamda ularni maxsus terapiyalar yordamida xulq- atvoridagi kamchiliklarini bartaraf etish usullari keltirib o'tilgan. Autizmning asosiy belgisi reallikni qabul qilishning buzilishidir. Autizmga chalingan bola tashqi olam bilan aloqani uzadi, va uni hayotga qaytarish esa psixolog, psixiatr, defektolog kabi mutaxassislarning vazifasidir.*

Tayanch tushunchalar: *Autizm, stereotip, sindrom, kasallik, yolg'izlik, exolaliya, psixolog, defektolog metod, terapiya, korreksiya*

Kirish. Birlashgan Millatlar Tashkiloti tomonidan 2-aprel sanasi autizm sindromi haqidagi ma'lumotlarni xalqaro miqyosda ommalashtirish kuni sifatida belgilangan. 2008-yildan beri bu kunda autizmning erta tashxislanishi, autist bolalarning davolanishiga yordam ko'rsatish, jamiyatni mazkur sindrom haqida boxabar qilish masalalariga e'tibor qaratiladi. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, ayni kunda dunyoda 10 milliondan ziyod bolaga autism tashxisi qo'yilgan. Har yili bu ko'rsatkich 11 foizga ortib bormoqda. Ya'ni o'tgan asrning 90-yillarida har 5000 nafar boladan bittasiga autizm tashxisi qo'yilgan bo'lsa, hozirda bu ko'rsatkich har 50 bolaga to'g'ri kelmoqda.

Hozirgi vaqtda bolalik autizmi psixikaning rivojlanishidagi buzilishining alohida turi sifatida qaraladi. Autizm sindromlilari barcha bolalarda muloqot va ijtimoiy ko'nikmalarning rivojlanishi buzilgan bo'ladi va bu holat rivojlanishdan orqada qolishga, o'zlashtirishdagi qiyinchiliklarga sabab bo'lmoqda. Ular uchun umumiy xususiyat affektiv muammolar va dinamik o'zgaruvchan muhit bilan faol

munosabatlarni o'rnatishdagi qiyinchiliklar bo'lib, ular atrof-muhitdagi doimiylikni saqlashga bo'lgan munosabatini va o'z xatti-harakatlarining stereotipini belgilaydi. Shu bilan birga, bunday bolalar, shu jumladan maktab yoshidagilar soni juda xilma xildir. Shu munosabat bilan, hozirgi vaqtda tobora ko'proq odamlar autizm haqida emas, balki autizm spektrining buzilishi (ASD) «chiziqli» haqida gapirishmoqda. Bugungi kunga qadar autizmning sabablari haqida aniq ma'lumotlar yo'q. Shu bilan birga, genetik va neyrofiziologik anomaliyalar autizm rivojlanishining faqat zaruriy sharti bo'lishi ehtimoli yuqori ekanligini ko'rsatadi, tashqi omillar, masalan, atrof-muhit sharoitlari, yuqumli kasalliklar, zaif immunitet, erta tug'ilish va boshqalar autizmning rivojlanishiga ta'sir qilishi mumkin degan farazlar ham hali o'z isbotini topmagan.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi. U yoki bu tarzda autizimli odamlarga duch kelgan har birimiz, ularning xatti-harakati va muloqotining o'ziga xos xususiyatlariga e'tibor qaratganmiz. E'tibor bering, autizm juda xilma-xildir. «Agar siz bitta autistik odamni bilsangiz, demak siz ... faqat bitta autizimli odamni bilasiz» degan gapni eshitganmisiz? Bu to'g'ri. Rivojlanishning umumiy turidagi autizm tashqi tomondan juda boshqacha shakllarni oladi. U aqliy rivojlanishi past bo'lgan chuqur sozlangan nutqsiz bolani ham, yorqin «kattalar» nutqiga ega bo'lgan va bilimning erta va mavhum sohalari, tanlangan iqtidorli bolalarni o'z ichiga oladi.

Psixologlar buzilgan rivojlanishning namoyon bo'lishini umumlashtirib va yetakchi belgilarni ajratib ko'rsatib quyidagicha tasniflaganlar:

- ijtimoiy o'zaro ta'sirning buzilishi,
- boshqa odamlarning his-tuyg'ulariga reaksiyaning yo'qligi,
- ijtimoiy vaziyatning o'zgarishi
- aloqa buzilishlari (aloqa qilmaslik,
- odam bilan suhbatni boshlashga urinishda hissiy reaksiyaning yo'qligi,
- o'ziga qaratilgan nutq);
- nutqni rivojlantirishning bir turi (nutqning to'liq yo'qligidan tortib «kattalar» nutqi,
- nutqni ifoda etishning yetarli darajada moslashuvchan emasligi,

- intonatsiyadan foydalanishning buzilishi,
- atipik tovushlardan foydalanish,
- nutqda yig'lash);
- barcha turdagi kontaktlar uchun periferik ko'rishni qo'llash (otistik ko'zlarga qaramaydi,
- «orqali» yoki yon tomondan qaramaydi);
- qoliplash, xatti-harakatlarning takrorlanishi;
- kundalik hayotda qat'iy bir marta va umuman tartibga moyillik,
- bu tartibdagi o'zgarishlarga og'riqli munosabat;
- cheklangan doiradagi manfaatlar (yuqori ixtisoslashgan, ustun manfaatlar);
- funksional bo'lmagan xarakterdagi marosimlarga bog'lanish (sanalar, marshrutlar, jadvallar bilan mashg'ullik);
- oziq-ovqat mahsulotlarini iste'mol qilish, kiyim-kechak, o'yinchoqlar, mashg'ulotlar tanlashda buzilishlar va selektivlik;
- o'z-o'zini himoya qilish tuyg'usining buzilishi;
- qo'rquv, uyqu buzilishi, g'azab va tajovuzkorlik portlashlari.

Shunday qilib, autizm asosiy simptomlar uchliki - muloqot, ijtimoiy o'zaro ta'sir va stereotipik xatti-harakatlarning buzilishi, shuningdek, boshqa rivojlanish buzilishlarida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan ixtiyoriy xususiyatlar bilan tavsiflanadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Hozirgi kunga kelib ko'pgina pedagog-psixologlarni birgina muammo qiynamoqda. Autizm sindromli bolalarga ta'lim berishning qaysi usullaridan foydalanish kerakligini va ularning samarasi haqida ko'pgina ilmiy tadqiqot ishlarini olib bormoqdalar. Bu savol ota-onalarni ham, ushbu toifadagi bolalar bilan ishlaydigan o'qituvchilarni ham qiziqtiradi. Bugungi kunda autizm sindromlibolalar bilan ishlashning turli xil yondashuvlari mavjud. Amaliy xulq-atvor tahlili (ABA) yoki amaliy xulq-atvor tahlili («kuzatilgan xatti-harakatlar», stimul javob nazariyasi) eng keng tarqalgan va autizmli shaxslarga nisbatan insoniyat nuqtai nazaridan qizg'in muhokama qilinmoqda. U ijtimoiy ahamiyatga asoslangan holda inson xatti-harakatlarining o'zgarishiga olib keladigan muhit omillariga ta'sirini rejalashtirish, qo'llash va baholashni o'z ichiga oladi. Ushbu yondashuv tavsiya

etiladigan odamlar toifalariga og'ir autizm, og'ir aqliy zaiflik va Daun sindromi bo'lganlar kiradi. ABA maqsadi - o'rganish va ijtimoiy o'zaro ta'sirga xalaqit beradigan istalmagan xatti-harakatlarni oshirish va kamaytirishdir. Boshqacha aytganda, bu «ijobiy mustahkamlash» va «xulq-atvorni funktsional baholash» strategiyasidir.

Autizmlı bolalarning oilalari talab qiladigan navbatdagi yondashuv Ayres sensorli integratsiya (ASI), Jan Ayresning hissiy integratsiya usulidir. Uning mohiyati boshqa odamlar bilan adekvat munosabatlarni o'rnatish, kundalik hayotda ob'ektlar bilan o'zaro ta'sir qilishning turli usullarini o'zlashtirish imkoniyati uchun barcha hissiy tizimlarning o'zaro ta'sirini o'rnatishdan iborat.

TEACH usuli yoki Strukturaviy o'qitish hozirda dunyoda ma'lum va keng qo'llaniladi. Quyidagi tuzilish turlarini o'z ichiga oladi:

Jismoniy tashkilot;

Jadval-Kundalik jadval;

Ish jarayonini tashkil etish - Ish tizimi.

Ushbu ishning maqsadi bolalarga uy-ro'zg'or ko'nikmalarini o'rgatish va autizmlı bolalarni ijtimoiylashtirishdir. Texnikaning afzalliklari shundan iboratki cheklangan makonda bolaning nazorat qilinishiga erishish qobiliyati va ota-onalarni ishga 100% jalb qilish zarurati yo'qligidir. Eng og'ir va ko'p rivojlanish buzilishlari bo'lgan bolalar uchun javob beradi. Ushbu texnikaning elementlari - vizual jadval, taklif qilingan tadbirlar asosida xonani rayonlashtirish, shovqin va stimulyatsiyani minimallashtirish ko'rinishida bo'ladi. Bu defektologlar ishida keng qo'llaniladi.

Autizm spektrining buzilishini tuzatishga zamonaviy hissiy-semantik yondashuv rus psixologlari (K. S. Lebedinskaya, O. S. Nikolskaya, E. R. Baenskaya, M. M. Liebling va boshqalar) tomonidan ishlab chiqilgan. U autizmdagi ruhiy disontogeneznıng o'ziga xos xususiyatlarini ochib beradigan tadqiqotlarga asoslangan. U gumanistik ildizlarga ega va defektologlar tomonidan autizm bilan kasallangan bolalar bilan ishlashda faol foydalaniladi.

Ma'lumki, autizmda ruhiy rivojlanish buzilishlarining xususiyati uning bola psixikasining barcha sohalariga tarqalishi, uning affektiv va kognitiv rivojlanishi

hisoblanadi. Affektiv soha insonning o'zi va tashqi dunyo bilan munosabatlarini rivojlantirishga rahbarlik qiluvchi ma'nolar tizimi sifatida qaraladi. Autizmida ma'nolar tizimi ko'proq himoya tizimiga o'xshaydi va bu bolaning aqliy rivojlanishida buzilishlarni keltirib chiqaradi.

Bunday bolaga dunyo bilan munosabatlarda yanada faol va konstruktiv pozitsiyani shakllantirishga yordam berish uchun uning rivojlanishini normallashtirish mumkin emas, hissiy-semantik yondashuv ishlab chiqiladi va qo'llaniladi. Semantik yondashuvni afzalliklari shundaki, uning asosiy vazifasi bolaning individual ta'sirchan tajribasini to'plash va mazmunli tartibga solish bo'lib, u atrof-muhit bilan faol va differentsial munosabatlarni rivojlantirish uchun yordamga aylanishi mumkin. Hissiy, chunki bolaga yordam berishning asosiy vositasi birgalikda yashash va nima bo'layotganini hissiy tushunishdir. Hissiy aloqani o'rnatish qiyinligiga qaramay, autizimli bolalarda unga bo'lgan ehtiyoj mavjud bo'ladi, autizmdagi aqliy rivojlanish buzilishlarining o'ziga xosligini tushungan holda, bu vazifani mutaxassis juda ishonchli hal qiladi.

Autizimli bola bilan hissiy aloqa usuli, agar u uchun mavjud bo'lgan aloqani tashkil qilish parametrlarini hisobga olgan holda o'rnatilsagina bu usul kafolatlanadi: masofa, davomiylik, ritm, intensivlik va shakl, jalb qilingan taassurotlarning hissiy modalligini o'z ichiga oladi. Birinchi, barqaror takrorlanadigan aloqalar mutaxassisning bolani egallagan yoqimli taassurotlarga qo'shilishi, bolaning odatiy zavqini o'z hissiy reaksiyasi bilan bo'lishish va mustahkamlash asosida yuzaga keladi. Ularning maqsadi bolaga umumiy zavq, umumiy manfaatdorlik tajribasini berish, uni muloqotga bo'lgan ehtiyojini rivojlantirib, mustahkamlanadigan birgalikdagi umumiy tajribaga jalb qilishdan iboratdir. Hissiy yuqumli kasallik bolani ruhiyatini ko'tarishga imkon beradi va bu unga noqulayliklarga dosh berishni osonlashtiradi, aloqalarda faollikni oshiradi va taqlid ko'rinishini rag'batlantiradi, odatdagi yoqimli taassurotlarga rang-baranglik qo'shish istiqbollarini ochadi. Kattalar boshidanoq hissiy ma'noga ega bo'lgan umumiy zavqli faoliyatda birlashish ularni doimiy, takrorlanuvchi o'zaro ta'sir epizodlarini o'z ichiga olgan o'yinga aylantirish uchun imkoniyatlar yaratadi. Ushbu epizodlar bola tomonidan afzal ko'rgan yoqimli hissiy

stimulyatsiya asosida quriladi va rivojlanadi, lekin ayni paytda ular haqiqiy hayotning tanish va yoqimli daqiqalarini o'ynash sifatida tushuniladi. Ushbu epizodlarning birgalikdagi hissiy hayotida bolaning kundalik hayotiy tajribasi yangilanadi, ijobiy tushuniladi va mazmunli tashkil etiladi, bu uning atrof-muhit bilan o'zaro munosabatlarining yanada faol va murakkab shakllarini rivojlantirish uchun asos va yordamga aylanadi.

Bola tomonidan himoyalangan hayotning stereotipi asta-sekin mazmunli ravishda farqlanadi va boyitiladi, kamroq jizzaki bo'ladi, ya'ni oddiy va farovon uy hayotining mazmunli yo'liga yaqinlashadi va uning dunyosi tasviri yanada uyg'un va yashashga yaroqli bo'ladi. Bu doimiy va uzoq muddatli ish. U maxsus sinflarda, qo'shma o'yinda, rasm chizishda, o'qishda, multfilmlar va filmlarni tomosha qilishda amalga oshiriladi. Mashg'ulotlarning maqsadi o'yin yoki vizual faoliyatni rivojlantirish emasligi va bolaga shunchaki taassurotlarni «tashqariga chiqarish» imkoniyatini bermasligi aniq. Bu, birinchi navbatda, bola bilan muloqot bo'lib, u juda boshqacha asosda tashkil etilishi mumkin. Uning maqsadi bir xil - uy hayotida, bolalar bog'chasida, sayrda, hayvonot bog'ida, sirkda, klinikada qabulda va hokazolarda sodir bo'lgan voqealarni birgalikda tushunishdan iborat. Xuddi shu ish bolaning qarindoshlari yelkasiga tushadi, kundalik hayotning birgalikdagi hayotida, hissiy sharhlar yordamida ular bola uchun sodir bo'layotgan voqealar taassurotlarini mazmunli tashkil qiladi.

Bu, shuningdek, bolalar bog'chasida va maktabda bolaga hamroh bo'lgan tarbiyachi ishining asosiy vazifasi sifatida qaraladi. Ijobiy tajribani to'plash bolaga individual hayotning yanada faol va murakkab shakllarini o'zlashtirishga bosqichma bosqich yordam berish imkoniyatini ochadi. To'siqsiz, balki uni dunyo bilan bog'laydigan selektivlikni rivojlantirishda, vahima qo'ymaslik va kutilmagan to'siqni yengib o'tish mumkin deb hisoblash qobiliyatiga erishishda, ya'ni hal qilinadigan vazifaning sharti sifatida, vaziyatlar bilan suhbatga kirishishda boshqa odamning hissiy bahosiga e'tibor berishda namoyon bo'ladi.

Birgalikda yashash va boshdan kechirishda kattalar autizm sindromli bolaga yordam beradilar, u his qilgan noqulaylik yoki qo'rquvni yengishga yordam beradi,

agar kerak bo'lsa, yoqimsiz, qo'rqinchli taassurotning hissiy ma'nosini o'zgartiradilar. Va bunday bolaning affektiv rivojlanishini normallashtirishdagi har bir muvaffaqiyatli qadam bizga uning intellektual va ijtimoiy rivojlanishida yordam berish uchun yangi imkoniyatlar beradi, chunki bolaning aqliy funksiyalarining rivojlanishi yaqin odam bilan faol muloqot qilish uchun haqiqiy talablar bilan tashkil etila boshlaydi. Tahlil va natijalar. Nima uchun autizm darajasi 1990-yillardan beri doimiy ravishda oshib borayotgani haqida ko'p munozaralar bo'ldi. Buning sabablaridan biri 1994 yilda diagnostika nomenklaturasining o'zgarishi bilan bog'liq. O'sha paytda autizmning diagnostik mezonlari ilgari «spektrda» hisoblanmagan bolalarni ham qamrab oldi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, diagnostika mezonlarining o'zgarishiga qaramay, autizm spektrining buzilishi (ASD) tashxisi qo'yilgan holatlar soni kutilganidan ancha yuqori (Jonson va Myers, 2007).

Ko'pgina tadqiqotchilar dunyo bo'ylab autizm holatlarining ko'payishi genetik va atrof-muhit omillarining kombinatsiyasi bilan bog'liq deb hisoblashadi. Tadqiqotchilar autizm sabablari haqida oilalar uchun javob izlash uchun astoydil ishlamoqda.

- Bu butun mamlakat bo'ylab 1:59 bolalarga ta'sir qiladi (Kasalliklarni nazorat qilish va oldini olish markazlari).
- Bu dunyoning barcha madaniyatlarida uchraydi va irqi, ijtimoiy-iqtisodiy holati, ota-onalarning ma'lumoti yoki boshqa demografik o'zgaruvchilarga qarab kamsitmaydi (Wong, Hui va Li, 2004; Howlin & Asgarian, 1999).
- O'g'il bolalarda qizlarga qaraganda deyarli to'rt baravar ko'proq uchraydi.
- ASD bilan og'rigan bolalarning taxminan 10 foizida aniqlanishi mumkin bo'lgan genetik yoki xromosoma kasalliklari (ya'ni, mo'rt X yoki tuberous skleroz) mavjud.
- Hozirda uning ma'lum sababi yoki davosi yo'q.

Autizmning tarqalishi turli mamlakatlarda sezilarli darajada farq qiladi, ammo rivojlangan mamlakatlarda odatda yuqoriroq deb qabul qilinadi. Dunyo miqyosida autizm taxminan 168 million bola va kattalarga ta'sir qiladi deb ishoniladi, ammo bu raqam ancha yuqori, chunki mavjud resurslar va xabardorlikning etishmasligi tufayli

ko'plab holatlar aniqlanmagan. Bundan tashqari, barcha autizmli odamlarning uchdan bir qismi diagnostika va davolanish imkoniyati cheklangan yoki umuman mavjud bo'lmagan past va o'rta daromadli mamlakatlarda yashaydi. Shu sababli, global tarqalishning haqiqiy darajasi deyarli noma'lum bo'lib qolmoqda, ammo shuni tan olish mumkinki, bu ko'rsatkichlar butun dunyo bo'ylab tez sur'atlar bilan o'sib bormoqda va ASD bilan og'riganlarning barchasi geografik joylashuvi yoki ijtimoiy iqtisodiy holatidholatidan qat'iy nazar, to'g'ri parvarish qilinishini ta'minlash uchun ko'proq ish qilish kerak. Autizmning tarqalishi ham vaqt o'tishi bilan o'zgarib, butun dunyo bo'ylab so'nggi bir necha o'n yilliklarda sezilarli darajada oshdi. Misol uchun, Qo'shma Shtatlarda ASD tarqalishi 2000 yilda 150 boladan 1 tadan 2018 yilda 44 boladan 1 tagacha oshdi. Autizm darajasining bunday o'sishining sabablari to'liq aniq emas, ammo tashxisning yaxshilanishi, xabardorlikni oshirish va diagnostika mezonlarining o'zgarishi yordam beruvchi omillar deb hisoblanadi. Autizm darajasining oshishi bilan bog'liq bo'lishi mumkin bo'lgan genetik, ekologik va boshqa omillarning mumkin bo'lgan roli bo'yicha tadqiqotlar davom etmoqda. Dunyoda autizm darajasi eng yuqori bo'lgan o'nta mamlakat Buyuk Britaniya, Shvetsiya, Yaponiya, AQSh, Niderlandiya, Irlandiya, Bruney, Kanada, Singapur va Andorradir. Ro'yxatning boshida Buyuk Britaniya joylashgan bo'lib, uning 100 ming kishiga 700,07 ko'rsatkichi har qanday mamlakatda qayd etilgan eng yuqori ko'rsatkichlardan biridir. 100 ming kishiga 661,85 ko'rsatkich bilan Shvetsiya, ikkinchi o'rinda esa Yaponiya 604,72 ga teng. Amerika Qo'shma Shtatlari, shuningdek, autizm darajasi 100 ming kishiga 603,38, Niderlandiya esa 100 ming kishiga 591,54 ni tashkil qiladi. Ushbu guruhning orqasida Irlandiya va Bruney joylashgan bo'lib, ikkalasi ham 100 ming kishiga mos ravishda 583,69 va 572,01 to'g'ri keladi. Ulardan keyin Kanada 100 ming kishiga 565,85 autizm darajasi bilan keyingi o'rinda turadi, Singapur va Andorra esa 100 ming kishiga 547,02 autizm darajasi bilan o'ninchi o'rinni egallab turibdi. Buyuk Britaniya dunyodagi eng yuqori autizm darajasiga ega bo'lgan mamlakat bo'lib, uning tarqalishi 100 ming kishiga 700,07 ni tashkil qiladi. Buyuk Britaniya autizm bilan yashovchi odamlarni tushunish va ularga g'amxo'rlik qilishda ajoyib yutuqlarga erishdi, ammo hali ko'p ish qilish kerak. Masalan, Buyuk Britaniyadagi Autizm

Alyansining so'nggi hisobotida autizmli kattalarning faqat uchdan bir qismi mahalliy hokimiyat tomonidan biron bir mazmunli yordam yoki xizmatlar olishini taklif qildi. Bundan tashqari, erta aralashuv va spektrdagi bolalar uchun maxsus xizmatlardan foydalanish imkoniyati yo'q. Ta'limni ta'minlash nuqtai nazaridan, tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, autizmli bolalarning yarmidan ko'pi beshta yaxshi GCSEga erishmasdan maktabni tark etadi. Bu raqamlar autizm haqida tushunchaga qo'shimcha sarmoya kiritish va sinf ichida va tashqarisida qo'llab quvvatlash zarurligini ko'rsatadi.

Dunyoda autizm darajasi eng past bo'lgan o'nta davlat: Tayvan, Shimoliy Koreya, Tunis, Liviya, Suriya, Turkiya, Marokash, Shimoliy Mariana orollari, Hindiston va Tailand. Ushbu mamlakatlarning har birida autizmning global tarqalish darajasi 100 ming kishiga 300 yoki undan kam. Tayvan dunyodagi eng past autizm darajasiga ega - har 100 ming kishiga 199. Shimoliy Koreya 100 ming kishiga 251,67 autizm darajasi bilan yaqindan orqada. Tunis uchinchi o'rinda, autizm darajasi biroz yuqoriroq, har 100 ming kishiga 284,45. Liviya, Suriya, Turkiya, Marokash, Shimoliy Mariana orollari, Hindiston va Tailandda autizm darajasi har 100 ming kishiga 285,55 yoki undan yuqori. Tayvan autizmning kam tarqalishi bo'yicha dunyoda etakchi hisoblanadi, chunki u dunyodagi eng past ko'rsatkichga ega - har 100 mingga 199. Tayvan darajasi va boshqalar o'rtasidagi keskin farqni mamlakatning autizm spektrining buzilishi (ASD) bo'lgan shaxslarni erta aniqlash, tashxis qo'yish va aralashuvga bo'lgan qat'iy sodiqligi bilan bog'lash mumkin. 2015 yilda barcha maktabgacha yoshdagi bolalar uchun muntazam rivojlanish skrininglarini talab qiladigan qonunchilik joriy etilganidan beri Tayvan autizmning tarqalish ko'rsatkichlarining sezilarli darajada kamayganini ko'rdi. Ushbu tashabbus, boshqa dalillarga asoslangan aralashuvlar qatorida, Tayvanga ASD bilan yashovchi odamlar va ularning oilalari uchun hayot sifati eng yuqori bo'lgan mamlakatlardan biriga aylanish yo'lini ochishga yordam berdi. Bu yo'nalishda O'zbekistoda autism sindromi har 100 ming boladan 384 tasida uchraydi. O'zbekiston dunyo mamlakatlari ichida 78 pog'onada qayd etilgan. Respublika bolalar ijtimoiy moslashuv markazi hozirgi kunda autist bolalarga bepul xizmat ko'rsatayotgan asosiy davlat muassasasi hisoblanadi. 2004 yilda Vazirlar Mahkamasining qarori bilan tashkil qilingan bu markazda

surunkali kasalliklar, nogironlik, psixofiziologik rivojlanishning buzilishi mavjud bo'lgan bolalarga yordam ko'rsatiladi. Uning qamrovi juda keng bo'lib, autizm uning bir tarmog'i, xolos. U yerda massaj, basseyn, davolovchi gimnastika mashg'ulotlari, logoped, psixolog, defektolog yordami yo'lga qo'yilgan. Davolanuvchilar umumiy tibbiyko'rikdan ham o'tishlari mumkin.

Xulosa. Xulosa qilib shuni ta'kidlash kerakki, autizmli bolaning har bir ota-onasi uning keyingi ijtimoiylashuvi istiqbollariga bo'lgan nuqtai nazaridan kelib chiqib, uni tarbiyalash va rivojlantirish usullari va usullarini mustaqil ravishda tanlash huquqiga ega. Ammo shuni unutmasligimiz kerakki, autizmli har bir bola o'z qiziqishlari, sevimli mashg'ulotlari, iste'dodlari, ko'nikmalari, qiyinchiliklari va imkoniyatlariga ega bo'lgan "Shaxs"dir, shuning uchun bolaga zarar bermaslik, uning rivojlanishiga to'sqinlik qilmaslik juda muhimdir.

FOYDALANILGAN MANBA VA ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Sulaymon Amirqulovich Xaydarov. (2024). O'quvchilarni tarbiyashda ijtimoiy fanlarni o'qitishni didaktik imkoniyatlari. SCIENCE AND SCIENTIFIC JOURNAL. 5.1.B.271-275.
2. EDUCATION Хайдаров, С. (2023). Pedagogik faoliyatda o'qituvchi o'zida kompetentlik sifatlarini shakllantirishi. Цифровизация современного образования: проблема и решение, 1(1), 64–67.
3. Хайдаров, С. А. (2023). ТАРИХ ДАРСЛАРИДА САНЪАТ АСАРЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ УСУЛЛАРИ. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(1/2), 92-96.
4. Хайдаров С. (2024). Spiritual influence on child education in families. Web of Teachers: Inderscience Research. 2 (11). 203-205.
5. Хайдаров С. (2025). Оилаларда фарзанд тарбиясига рухий таъсир ўтказиш. Modern Education and Development. 3 (17). 23-27.
6. . Khaydarov S.A. (2025). The role of the use of fine arts in teaching the history of the country. Modern Education and Development. 3 (17). 28-33.

7. Xaydarov S.A. (2025). Ijtimoiy-gumanitar fanlarda raqamli metodlardan foydalanish yo'llari. NEW RENAISSANCE international scientific journal. 2(1). 91 94.
8. Xaydarov S.A. (2025). Yoshlarda vatanparvarlik hissini tarbiyalashda Boburnoma asariga ishlangan miniatyuralarning ahamiyati. Til va adabiyot.uz. 2.11 12